

Abdullah Tukay'ın Şiirlerinde Efsane ve Masal Unsurları¹

Gülhan Atnur*

Özet: Toplumların hafızasında yaşayan halk bilimi malzemesi, amatör veya profesyonel araştırmacılar tarafından derlenir, incelenir ve yayımlanır. Bu malzeme zaman zaman, yazılı edebiyatı da içine alan güzel sanatların birçok alanında sanatçılar tarafından kullanılır. Yazılı edebiyatın temsilcisi olan bazı şair ve yazarlar eserlerinde folklor ürünlerine – aynen veya değiştirerek- yer verirler. Abdullah Tukay da şiirlerinde, özellikle halk biliminin alt dalı olan halk edebiyatı türlerinden faydalanan şairlerden biridir.

Tukay, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Tatar (Kazan) fikir ve sanat dünyasında yetişmiş, genç yaşta vefat etmesine rağmen şiirleri ve fikirleriyle Tatar edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Tukay, milli Tatar edebiyatının gelişmesi için halk edebiyatına yönelmeyi düşünmüş ve şiirlerinde bu konudaki unsurlara yer vermiştir. Şiirlerinde halk biliminin birçok unsurunu kullanmasına rağmen, özellikle efsane ve masal türlerini tercih etmiştir.

Bu makalede ilk olarak Abdullah Tukay'ın halk edebiyatıyla ilgili fikirleri ele alınmıştır. Daha sonra onun “Şürelî, Su Anası, Kük Sıyr...” gibi şiirlerinde efsane ve masalları kullanım biçimi ve vermek istediği mesajlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdullah Tukay, Şiir, Tatar Folkloru, Efsane, Masal.

Giriş

Edebi eserler, içinden çıktıkları toplumdan, onun gelenek ve göreneklerinden etkilenebilirler. Bu etkilenme yazardan yazara değişiklik gösterdiği gibi folklor ürünlerinin ne şekilde ve ne oranda kullanılacağı yine yazarın tercihine bağlıdır. Edebi eserlerde özellikle halk edebiyatı türlerinin (masal, mit, efsane, destan, türkü, hikâye vd.) daha sık kullanıldığı söylenebilir.

İçinde Abdullah Tukay'ın (1886-1913) da bulunduğu Türk dünyasındaki bazı yazarların roman, şiir, hikâye, tiyatro gibi dallarda halk edebiyatından faydalandıkları görülmektedir. Bu makalede Tukay'ın halk edebiyatına yaklaşımı, efsane ve masallardan ilham alarak yazdığı şiirleri ve bunların özellikleri ile şiirlerin taşıdığı mesajlara değinilmeye çalışılacaktır.

* Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ERZURUM
gulhanatnur@yahoo.com

Tukay ve Halk Edebiyatı

XIX. yüzyıldan başlayarak Tatarların tarih, kültür, dil vb. alanlardaki ilerlemeleri, yeni bir Tatar edebiyatının oluşumuna zemin hazırlamıştır (Öner 1991: 194-195). Yine bu yüzyıldan itibaren folklorun ulusal ruhu canlandırmak ve korumak için kullanılması, mahalli unsurlara yönelmeyi de beraberinde getirmiş; onun ülke ve dünya medeniyetine katkıda bulunduğu, eğitimde çocukların öğrenmelerini kolaylaştırdığı fark edilmiştir (Tan 1988: 5-6, Elçin 1992: 391-405, Başgöz 1992: 7-8, Yılar 2005: 63-64). Bütün bunlar folklorun yazılı edebiyat içerisinde daha fazla yer almasına yol açmıştır.

Abdullah Tukay sözlü edebiyatın milletler üzerindeki olumlu etkisini fark eden Tatar şairlerindedir. Yaşantısı büyük sıkıntılar içerisinde geçmesine ve erken yaşta vefat etmesine rağmen, milli Tatar edebiyatının meydana gelmesini sağlayan çok önemli eserler bırakmıştır (Taymas 1963: 40-47, Arat 1964: 76-81, Zülfikar 1967: 374-385, Özkan 1992: 30-31, Özkan 1994: 19-37).

Didaktik şiirleri tercih eden Tukay, bu şiirleri nadiren serbest tarzda, çoğunlukla aruz vezniyle; gazel, kaside ve mesnevi biçimlerinde kaleme almıştır (Zülfikar 1967: 380-381, Özkan 1994: 99-102). O, yaşadığı çağın toplumsal, sosyal, manevi ve ekonomik sıkıntılarını şiirine yansıtan bir şairdir. Bu nedenle edebiyat tarihçisi Abdurrahman Sadi, Tukay'ın şiirini değerlendirirken onun geçirdiği aşamaların sanatına yansıdığından bahseder ve bunları “dindar, milliyetçi, ehli İslam taraftarı olduğu dönem; Tatar milliyetçisi olduğu dönem; dini ve milli ümitsizliğe kapılarak milliyetçiliğe yüz çevirdiği dönem; tekrar dinine, Allah'na ve milliyetçiliğe döndüğü dönem” olmak üzere dörde ayırır (Temir 2001: 141-143). Tukay hakkında Türkiye'deki ilk çalışmalardan birini hazırlayan Fatma Özkan ise onun şiirlerini “aşk; millet ve milliyetçilik; hürriyet; din ve eğitim; çocuklarla ilgili şiirler” başlıkları altında inceler ve Tukay'ın genellikle halka ‘faydalı’ şiirler yazdığını, çocuklarla ilgili şiirlerinde sözlü edebiyat ürünlerinden yararlandığını ifade eder (1994: 75-76).

Tukay'a göre milli bir edebiyata ulaşmanın yolu halk edebiyatından geçmektedir. Bu yüzden o, sadece folklorik unsurlar barındıran şiirler söylememiş, halk edebiyatıyla ilgili düşüncelerini ve derlediği malzemeyi “Halık Edebiyatı” ve “Halık Munnarı” adlı kitapçıklarda yayımlamıştır (Özkan 1992: 31). Bu yazılarında halk şiirinin öneminden ve hayata uygunluğundan da bahseden Tukay, milli Tatar edebiyatının bundan yararlanması gerektiğini şöyle anlatır: “Hiç şüphesiz, halk şiirleri, bizim istikbaldeki edebiyatımızın esasını teşkil edecektir. Rusların Puşkin ve Kolstov gibi en büyük şairleri, halk şiirlerini taklit ederek şiirler yazdılar. Söz konusu şiirler his, mana ve tasvir bakımından halkın hoşlanacağı ölçü ve şekillerde kaleme alındığı için, gönüllere pek derin tesir etmiştir.” (Özkan 1992: 30, Miñnullin 1998: 14-15). Kendisi de

Rus şairlerinin açtığı bu yolda Tatar edebiyatı adına ilerleyen Tukay, Puşkin, Lermontov², Maykov, Kolstov... gibi halk bilimi malzemesi kullanan şairlerden etkilenmiş ve bunların bazı şiirlerini Tatar Türkçesine çevirip yayımlamıştır.

Tukay şiirlerinde birçok folklorik unsur kullanmıştır. “Kıkçine Gene Bir Köyle Hikeye”, “Piçen Bazarı”, “Yahud Yaña Kisikbaş”, “Kisikbaşka Gıylave”, “Avıl Cırları”, “Beyrem Bügin” vd. onun halk bilimi malzemesini kullandığı şiirlerinden bazılarıdır. O, ayrıca “Tefkilev”, “Sak-Sok”, “Aşkazar”, “Kasımski İbray”, “Ciznekey” ve “Başmak” gibi cırların (türkülerin) hikâyeleriyle de ilgilenmiş ve bunları yayımlamıştır (Tukay 2006: 173-176). Şairin “Teessür”, “Vasiyetim”, “Allah Tebarek ve Tegali”, “Migraç”, “Kadir Kıç” adlı şiirlerinde ise dini-tasavvufi konular işlenmektedir.

Tukay'ın şiirlerinde en fazla yer verdiği halk bilimi malzemesi masal ve efsanelerdir. Onun şiirleri arasında beş efsane, sekiz de masal özelliği gösteren örnek mevcut olup bunlar aruz ve hece vezniyle yazılmıştır (Özkan 1994: 102-105). Şiirler (ikisi hariç- “Tölki hem Üzim Cimişi”, “Sütke Tüşken Tıçkan”) konu veya kahramanları itibarıyla Tatar folklorundan seçilmiştir. Şair, masal ve efsaneler aracılığıyla çocukların eğitimi için önemli mesajlar da vermiştir.

Efsaneler

Halk edebiyatında kutsal, gerçek ve olağanüstü olma özellikleriyle bilinen efsaneler, belli zaman ve mekâna bağlı olarak anlatılırlar; konularını da mitlerden, dinden, tarihi veya fantastik olaylardan alabilirler (Seyidoğlu 1997: 13-20, Ergun 1997: 1-46). İnanılır olmaları yönüyle masallardan ayrılan efsaneler kısa halk anlatılarıdır.

Tukay; “Şürelî”, “Su Anası”, “Kazan ve Kaban Artı”, “Kütmegende” ve “Sabıyga” adlı şiirlerinde efsane konularını ve/veya kahramanlarını işlemiştir. Bu şiirlerdeki varlıklar Tatar ve Başkurt efsanelerinde ve bazen de masallarında sıkça rastlanan ruhlardır³. Çocukluğunu kırsal kesimde geçirmiş olan Tukay'ın bu anlatıları işitmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Onun müstear isimlerinin arasında “Şürelî” ve “Bıçura” gibi tabiat ruhlarının bulunması da bunu doğrular niteliktedir (Özkan 1994: 37).

Tukay'ın kaleme aldığı “Şürelî”, “Su Anası”, “Kazan ve Kaban Artı” esasında mitik kökenli efsanelerdir. Bilindiği üzere mitler zamanla efsane halini alabilmektedir. (Seyidoğlu 1997: 22, Ergun 1997: 41-42). Bu şiirlerdeki Şürelî, su anası ve ubır, yer-su ruhlardır ve eski Türk inanışından izler taşırlar (İnan 1986: 48-71, Bezertinov 2000: 7-8, Çoruhlu 2002: 33-52).

Tukay'ın şiirlerinde konu ettiği ruhlardan ilki bir orman ruhu olan Şürelî'dir (Özkan 1994: 276-284, Tukay 1996: 48-51). Adını yaşadığı mekândan alan

orman ruhları; çoğunlukla ilkbaharda ortaya çıkan, ormana gelenlerin yolunu kaybetmesini sağlayan varlıklardır (Jobs 1962: 594, Atnur 2007: 26-30, <http://www.zb.eco.pl/gb/20/forest.htm>). Ormana gidenleri gıdıklayarak öldüren Şürelî'nin akıllı bir genç tarafından tuzağa düşürülüşünün anlatıldığı, çocuklara da düşmanlarına karşı akıllıca davranarak mücadeleyi kazanmaları gerektiğine yönelik mesajın verildiği bu şiir, Tukay sayesinde öyle meşhur olmuştur ki onun üzerine opera ve baleler, resimler, heykeller, çizgi romanlar... meydana getirilmiş ve böylelikle Tukay'ın bir gün mahir ressamların Şürelîyi resmedeceğine olan temennisi fazlasıyla gerçekleşmiştir (Öner 1991: 196). Onun bu şiiri, efsanelerdeki gibi bilinen bir mekânda (Kazan'ın ötesindeki Kırday Köyü ve yakınındaki orman) geçer. Şiir, Şürelîye ait efsanelerde anlatılan olaylara sadık kalınarak yazılmıştır.

Şairin Şürelîyi kahraman olarak kullandığı şiirlerinden bir diğeri de "Kötmegende" (Özkan 1994: 834-836, Tukay 1996: 160) adını taşır. Bu şiirde Şürelî efsanevi özelliklerinden ziyade simgesel olarak kullanılmıştır. Tukay bu şiirinde soğuşun zalimliğini göstermek için onu Şürelîye benzetmiş ve Şürelînin özellikleri ile soğuk havayı birleştirmiştir.

Tukay'ın şiirlerindeki mitik varlıklarından bir diğeri de su ruhlarıdır. Su almaya ve yüzmeye gelenlere zarar veren, suları sahiplenen bu ruhlar da Şamanistik dönemin kalıntısıdır. İnan; Başkurt ve Kazakların bir sudan ilk defa içecek veya geçecek kişiler için tören düzenlediğini, bunların su ruhlarından korunmak için giysilerinden iplik, başlıklarından bir gümüş parayı ya da mendillerini suya attığını ifade eder (İnan 1998: 492). Tukay da "Su Anası", "Kazan ve Kaban Artı" adlı şiirlerinde işte bu su iyelerinden bahseder. "Su Anası" (Özkan 1994: 446-448) şiirinde bir çocuğun adı geçen ruhun altın tarağını alması, bu ruhun köpeklerden korkması, çocuğa ve aileye musallat oluşu anlatılmış; çocuklara, sahibi olmayan hiçbir nesnenin alınmaması yönünde mesaj verilmiştir. Şiirdeki anlatıcı, efsanelerde sıkça rastlandığı gibi olayı yaşayan (çocuk)dır. Yine adı geçen şiirde yalnızca su anası değil köpek de mitolojik bir simge olarak kullanılmıştır. Çünkü su anasının köpeklerden korkması, köpeğin mitolojik dönemlerden kalan şeytanı yok etme özelliği nedeniyle (Jobs 1962: 456).

"Kazan ve Kaban Artı" şiirinde ise çok zengin olan ve gölün dibinde çok güzel bir evde yaşayan ubırın evin büyüüne kapılıp gelen insanları (özellikle de kızları) besledikten sonra yakması hikâye edilir (Özkan 1994: 850-852). Şiirde mekân Kaban gölüdür. Şiir, "Tik süyliy kürgen kişi anda garaipler kübin"⁴ ifadesiyle efsanelerde olduğu gibi görenlerin dilinden anlatılır. Ayrıca "Bar imiş, diy, ul kül artında ubırnıñ karçığı,"⁵ ifadesiyle başlangıç formeli kullanılmıştır.

Tukay'ın efsanelerden ilham alarak yazdığı şiirlerinde efsanelerin kahramanlarına ve konularına sadık kalmaya çalıştığı görülmektedir. Fakat bu efsaneleri özellikle çocukların ders çıkarması için şiirleştirdiği söylenebilir. Şair, “Sabıyga” adlı şiirinde çocuklara Şürelî, ubır, albastı gibi ruhlara inanmalarını ve bunların “şairane yalan” olduğunu ifade eder, bu da onun efsaneleri vermek istediği mesajlar doğrultusunda kullandığını göstermektedir (Özkan 1994: 652).

Masallar

Tukay'ın şiir olarak kaleme aldığı bir diğer halk edebiyatı unsuru da masallardır. Masallar, yalan yanlış hikâyeler olarak nitelendirilmelerine rağmen, tıpkı diğer folklor malzemesinde olduğu gibi toplumların yaşantısında hoş vakit geçirmek, eğlendirmek; değerlere ve toplum kurumlarına ve törelere destek vermek; eğitim veya kültürü gelecek kuşaklara aktarmak; toplumsal veya kişisel baskılardan kurtulma mekanizması olmak gibi işlevlere sahiptir (Çobanoğlu 1999: 226). Vermek istediği mesajları üstü kapalı bir üslupla insanlara sunan masallar, yalnız çocuklar için değil, yetişkinler için de önemli ve değerlidir.

Tukay'ın masal konulu şiirlerinin genellikle hayvan ve asıl halk masalları özelliği taşıdıkları söylenebilir. Bu şiirlerdeki formel ifadeler (giriş/başlangıç, ara/bağlayış ve bitiş), olağanüstülükler ve tekerlemeler masallara özgü unsurlardandır.

Hayvan masalları tekerleme kısmı fazla olmayan, kısa ve öz anlatılardır; bunlarda eğitici-öğretici yön fazladır; kahramanları çoğunlukla hayvanlardır ama bu masallarda insanlar da bulunabilir; kılık değiştirip insan şeklini alan hayvanlara ait bu masalların içerisinde hayvanların menşeyini anlatan örneklere de rastlanır (Boratav 2003: 99, Alptekin 2005: 16-17, 26-28). Tukay'ın ikisi başka dillerden çeviri olan hayvan masalları şunlardır: “Maktanışu”, “Sütke Tüşken Tıçkan” (çeviri), “Kük Sıyr”, “Tölki hem Yözim Cimişi” (çeviri), “Kece Tuğrısında” ve “Kece Bilen Sarık”. Bunların dışında onun “Gali bilen Kece”, “Fatıyma bilen Sandugaç”, “Miyav Bike”, “Yalkav Maymay”, “Şayan Pisi”, “Kızıklı Şekirt”, “Biçare Kuyan” gibi şiirlerinde de hayvan masallarının özelliklerine az da olsa tesadüf edildiği söylenebilir.

Tukay, hayvan masallarını konu alan şiirlerin bazılarında masallara ait şekil özelliklerini kullanırken, bazılarında onlar aracılığıyla vermek istediği mesajla yetinmiştir. O, vahşi veya evcil hayvanların birbirleriyle, insanlarla veya diğer varlıklarla maceralarını işleyen hayvan masalları aracılığıyla Tatar toplumunda gördüğü aksaklıkları tenkit etmiş, hayvanlara insanî özellikler yükleyerek toplumun nasıl düzeleceğine dair mesajlar vermiştir. Bu şiirlerden biri olan “Maktanışu”da şeyh ile eşeğin övünmeleri, şeyhin kendisine inananları eşek-

le aynı görmesi ile tembellik ve cehaletin tenkidi vardır (Özkan 1994: 222-224).

Bir Amerikan gazetesinden alınan “Sütke Tüşken Tıçkan” şiirinde ise süte düşen farenin mücadeleden vazgeçmemesi, sütün yağa dönüşmesi neticesinde kurtulması anlatılır. Şiirin sonunda verilen,

İy karindeş! Sin, kirekse, suga bat ya sütke bat!

*İt sabır, kürset çıdamlık hem de it gayret, sübat*⁶

sözleriyle zorluklar karşısında sabır, tahammül ve gayret göstermek gerektiği vurgulanmış, başarıya er-geç ulaşılacağı anlatılmak istenmiştir (Özkan 1994: 332).

“Kük Sıyr” şairin ölümüyle yarım kalmış bir masaldır. Şiirde,

Kaktım-suktım, eçildi,

Tekneleri çeçildi;

İti çıktı ürmege,

Kızı çıktı kürmege;

İtin aldım pıçakka,

Kızın aldım kuçakka...⁷

tekerlemesi ile,

“Ya, minim kayda hikeyem? Nik anı çitke buram?”⁸ ifadesi bağlayış formeli olarak kullanılmıştır (Özkan 1994: 390-392).

“Tölki hem Üzim Cimişi” şiiri Kırlov’dan çeviri bir fabldır. Bu şiirde tilkinin ulaşamadığı üzümlerin ham olduğunu söylemesi, “kedinin uzanamadığı ciğere pis (murdar) demesi” deyimini açıklar niteliktedir (Özkan 1994: 422).

“Kece Tugrısında” adlı şiirde az yiyecek verilen keçinin başkalarının bahçesini talan etmesi ve dövülmesi keçinin ağzından anlatılır (Özkan 1994: 572). Şiirde keçi, sahibi yüzünden hırsız ve yağmacı tanınmaktan şikâyet eder. “Kece Bilen Sarık”ta ise keçi ve koyunun akıllıca davranarak kurtlardan kurtuluşu insanlara ders vermektedir (Özkan 1994: 694-700). Şiirdeki,

“Burın zaman bir ir bilen bir hatın turgan...”⁹ ifadesi başlangıç formeli olarak kullanılmıştır.

Tukay’ın asıl halk masalları olarak adlandırılan, içerisinde olağanüstü unsurların bulunduğu şiirleri ise “Taz” ve “Altın Eteç”tir. Asıl halk masalları tür itibariyle hayvan masallarına göre daha uzundur ve kişi, konu ve üslup açısından farklılık gösterir. Bu masallarda olağanüstü olaylar ve varlıkların yanı sıra, gerçek hayatta karşılaşılabilecek tipler de bulunur. Asıl halk masalları mit

kaynaklı da olabilir. Çünkü mitler değişikliğe uğradıktan sonra masal ya da efsane şeklini alır (Boratav 2000: 101).

Tukay'ın "Taz" (Özkan 1994: 442-444) adlı şiirinde Türk masal ve destanlarının hilekâr, kurnaz, şakacı, akıllı tipi taz (keloğlan)ın kadıya yaptığı hileden bahsedilir (Ergun, 2005: 78-84).

Özkan, Tukay'ın "Altın Eteç" (1994: 450-462) şiirinin bir Rus masalından alındığını ifade eder. Masallara mahsus,

"Burın, ütken zamannarda, Memet atlı Hirat Hanı"¹⁰

formeliyle başlayan şiirde verdiği sözde durmayan bir hanın ölümü anlatılır. Şiirin sonunda Tukay;

Bu yalğan indi, elbette, şulay da yazıla şul bu,

*Sabıylar küñline az-az uku derti sala şul bu.*¹¹

diyerek her zaman yaptığı gibi maksadını açıklar.

Tukay'ın şiirleştirdiği masalarda bilinen bir mekân yoktur ve bu şiirlerde masalların genel bir özelliği olan öğrenilen geçmiş, şimdiki ve geniş zaman sıkça yer alır (Boratav 2003: 96). Şiirlerde nadiren görülen geçmiş zamana da rastlanmaktadır. Onun asıl halk masalları konulu şiirleri, hayvan masallarıyla ilgili olanlara göre daha uzundur ve karmaşık olaylara sahiptir. Şiirlerden bazıları, masallardan farklı olarak, kavuşmayla sona ermediği gibi bitiş formelleri de pek kullanılmamıştır. Bu da şairin çocuk-masal-eğitim ilişkisini dikkate alarak şiirleştirdiği masalların sonunu değiştirdiği izlenimini uyandırmaktadır.

Tukay, efsane ve masalları nazma uyarlamanın yanı sıra bu konuları içermeyen şiirlerinde de masal ve efsanelere ait motif ve sembolleri kullanmaktan kaçınmaz. Anka, Kaf Dağı, cin, ubır, ürek, albastı, Sak-Sok (mitik kuşlar), calmavız, ab-ı hayat bunlardan bazılarıdır.

Sonuç

Güzel sanatların birçok dalında folklor ürünlerinin kullanılması söz konusudur. Bu ürünlerden edebiyatta da faydalanılmıştır, Abdullah Tukay da bu edebiyatçılardan biridir. Tatar Türklerinin zengin folklor malzemesi hakkında bilgi sahibi olan Tukay, özellikle masal ve efsaneleri,

- a. Toplumda gördüğü aksaklıkları tenkit etmek ve bunların nasıl düzeleceğine dair mesajlar vermek,
- b. Çocuklara kendi kültürlerini öğretmek ve okuma zevki kazandırmak,

- c. Çocukların efsanelerdeki ruhlarla/yaratıklara inanmamalarını sağlamak ve onları tıpkı “Şürelî”deki kahramanın yaptığı gibi her zaman düşmanlarla mücadeleye yönlendirmek,
- d. En önemlisi “gönüllere tesir eden” bir Tatar Edebiyatı meydana getirmek için kullanmış ve bunda da başarılı olmuştur.

Yazarın bu şiirleriyle Tatar efsane ve masallarını evrensel ürünler haline getirdiği de söylenebilir.

Açıklamalar

1. 11-12 Kasım 2006’da Kütahya’da düzenlenen Uluslararası İdil-Ural Sempozyumunda sunulan bildiri metninin makale haline getirilmiş şeklidir.
2. Bu şair, Anadolu’da ve Türk dünyasında birçok varyantı bulunan Âşık Garip Hikâyesi’ni aynı adla Rusça olarak yayımlamıştır.
3. Bk. Selim M. Gıyceddinov, Tatar Halık İcadı (Rivayatler hem Legendalar), Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan 1987; Fenüze Nezirşina, Başkort Halık İcadı-Riveyetter, Legendalar, Başkortostan Kitap Neşriyatı, Öfö 1997; Hamide Gatine, Tatar Halık Ekiyatları, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan 1974; Gülhan Atnur, Başkurt ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Motif Çalışması, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2002.
4. “Görenler, orada garip şeyler olduğunu söylerler”. (Bu ve diğer dipnotlardaki çevirilerin şiir şekilleri için Fatma Özkan’ın (1994) kitabına bakılabilir.)
5. “O gölün dibinde ubir karısı varmış, der”.
6. “Ey kardeş, gerekliyse suya ya da süte bat. Sabret, dayanıklılık ve gayret göster.”
7. “Vurdum, çaldım açıldı, paraları saçıldı, köpek çıktı ürümeye, kızı çıktı görmeye, köpeği aldım bıçağa, kızı aldım kucağa...”
8. “Benim hikâyem nerede? Neden onu dışarıda bıraktım?”
9. “Eski zamanlarda bir kadın ile kocası varmış..”
10. “Geçmiş zamanlarda Memet adlı Herat Hanı...”
11. “Bu elbette söylenebilir ki bir yalan idi. (Maksat) çocukların gönlüne birazcık okuma merakı salmaktı.”

Kaynaklar

“The One Who Guards the Forest”, <http://www.zb.eco.pl/gb/20/forest.htm> (10.01.2003).

Alptekin, Ali Berat (2005). *Hayvan Masalları*. Ankara: Akçağ Yay.

Arat, Reşit Rahmeti (1964). “Abdullah Tukay”. *Türk Kültürü* 19: 76-81.

- Atnur, Gülhan (2002). *Başkurt ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Motif Çalışması*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- _____ (2007). "Tatar Halk Anlatılarında Şürelî Tipi". *Millî Folklor* 73: 26-30.
- Başgöz, İlhan (1992). *Sibirya'dan Bir Masal Anası*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Bezertinov, Rafael (2000). "Old-Turkic Deities". <http://www.geocities.com/turklukbilgisi/OLDTURKICDEITES.htm> (15.07.2003).
- Boratav, Pertev Naili (2003). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: K Kitaplığı.
- Çobanoğlu, Özkul (1999). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Çoruhlu, Yaşar (2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Elçin, Şükrü (1992). "Folklor ve Halk Edebiyatının Millî Birliğin Oluşmasındaki Rolü". *Türk Kültürü* XXX (351): 391-405
- Ergun, Metin (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Ergun, Pervin (2005). "Altay Destanlarında ve Anadolu Türk Masallarında Tastarakay-Keloğlan". *Millî Folklor* 9(68): 78-84.
- Gatine, Hamide (1974). *Tatar Halk Ekiyatları*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Gıyceddinov, Selim M. (1987). *Tatar Halk İcadı (Rivayatler hem Legendalar)*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- _____ (1998). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Jobes, Gertrude (1962). *Dictionary of Mythology Folklore and Symbols*. New York: Scarecrow Press.
- Miñnullin, K. M. (1998). *Şigriyet hem Cır*. Kazan: Megarif Neşriyatı.
- Nezirşina, Fenüze (1997). *Başkurt Halk İcadı- Riveyetter, Legendalar*. Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyatı.
- Öner, Mustafa (1991). "Abdullah Tukay'ın Bir Şiiri: Şürelî". *EÜ. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları* VI :193-239.
- Özkan, Fatma (1992). "Abdullah Tukay'ın Halk Edebiyatı ile İlgili Görüş ve Düşünceleri". *Millî Folklor* 2 (16): 30-31.
- _____ (1994). *Abdullah Tukay'ın Şiirleri, İnceleme-Metin-Aktarma*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Sakaoğlu, Saim (1999). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yay.
- Seyidoğlu, Bilge (1997). *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Tan, Nail (1988). *Folklor (Halkbilimi)-Genel Bilgiler*. İstanbul: Halk Kültürü Yay.

- Taymas, Abdullah Battal (1963). “Kazanlı Şair Abdullah Tukay Üzerine”. *Türk Kültürü* 9: 40-47.
- Temir, Ahmet (2001). “Edebiyat Tarihçisi Abdurrahman Sadi’ye Göre Tatar Şairi Abdullah Tukay”. *Kök Araştırmalar* III (1): 137-144.
- Tukay, Gabdulla (1996). *Saylama Eserler*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Yılar, Ömer (2005). *Halk Bilimi-Eğitim İlişkisi ve İlköğretim İkinci Kademe Ders Kitaplarının Halk Bilimi Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Zülfikar, Hamza (1967). “Abdullah Tukay”. *Türk Kültürü* VI (66): 374-385

Elements of Legend and Tale in the Poetry of Abdullah Tuqay

Gülhan Atnur*

Abstract: Folklore documents, which exist in the memory of communities, are compiled, examined and published by amateur and professional researchers. These documents are sometimes used in various fields of the fine arts including written literature. Some poets and writers, who are representatives of written literature, put the folklore product to use either in its original form or in changed form. Abdullah Tuqay is one of those poets who make use of the genres of folk literature, which is a sub-branch of folklore.

Tuqay, who lived during the late 19th and early 20th centuries and who was raised within the world of Tatar thought and art, became one of the significant representatives of Tatar literature, despite his demise at a very early age. Tuqay always believed in the necessity of showing an interest in folk literature to enable the development of Tatar literature, and that is why he made use of such elements in his poetry. Although he uses many different elements of folklore, he particularly prefers to employ the genres of the legend and the tale in his work.

This article first examines Abdullah Tuqay's ideas on folk literature. It then looks into the way he employs legends and tales, and the messages that he wants to convey in such poems as "Şürelî", "Su Anası", and "Kük Sıyr".

Key Words: Abdullah Tuqay, Poetry, Tatar Folklore, Legend, Tale.

* Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature / ERZURUM
gulhanatnur@yahoo.com

Элементы легенд и сказок в поэзии Абдуллаха Тукая

Гюльхан Атнур*

Резюме: Материалы народной творческой памяти собираются исследователями-любителями или профессионалами, исследуются и публикуются. Этот материал время от времени используется в различных областях искусства, в том числе и письменной литературе. Некоторые поэты и писатели, являющиеся представителями письменной литературы, в своих произведениях используют элементы фольклора в оригинальной форме или измененном виде. Абдуллах Тукай является одним из поэтов, использующим жанры народного творчества в своей поэзии.

Выросший в мире татарской мысли и искусства в конце 19-начале 20 вв. Абдуллах Тукай, несмотря на его кончину в очень раннем возрасте, является одним из значительных представителей татарской литературы. Для развития татарской национальной литературы Тукай считал необходимым изучение народной литературы и в своей поэзии использовал народные элементы. Хотя в своих произведениях он использует множество различных элементов фольклора, особенное предпочтение он отдает различным видам легенд и сказок.

В данной статье, в первую очередь рассмотрены идеи народной литературы Абдуллаха Тукая. А также исследованы его стиль использования легенд и сказок, а также мысль, которую посредством этого он хотел передать на примере его стихов "Сюрели, Су Анасы, Кюк Сыйыр...".

Ключевые Слова: Абдуллах Тукай, Поэзия, Стихи, Татарский Фольклор, Легенды, Сказки.

* Университет Атаюрка, факультет литературы, кафедра турецкого языка и литературы / Эрзурум gulhanatnur@yahoo.com